

آثار تربیتی استغفار از منظر نهج البلاغه

خدیجه علی بیگی¹

چکیده

استغفار در اصل به معنای پوشاندن و طلب آمرزش از گناهان است و در مبانی اسلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است که هدف در این مقاله بررسی آثار تربیتی استغفار از منظر نهج البلاغه است. روش این نوشتار کتابخانه‌ای و مطالعه در منابع مرتبط با موضوع تحقیق و جمع آوری مطالب مرتبط با عنوان به روش توصیفی تحلیلی است. استغفار در نهج البلاغه دارای نقش تربیتی است در کلام امام علی (علیه السلام) توجه به استغفار از چنان اهمیتی برخوردار است که آن حضرت استغفار را سببی برای قرار گرفتن انسان در جاده حق و راه راست دانسته اند امام (علیه السلام) همواره مردم را به توبه و استغفار تشویق نموده و راه و روش صحیح استغفار را به آنها می آموزد به گونه‌ای که می توان روش صحیح استغفار و آداب آن را از کلام این امام همام فراگرفت. میتوان گفت که یکی از مهمترین روشهای تربیتی که در منابع دینی مخصوصا در نهج البلاغه مورد تأکید واقع شده است استغفاری باشد، که این به دلیل وجود اثر ویژه تربیتی فردی و اجتماعی آن است، که نیاز جامعه امروز ما است.

کلیدواژه ها: استغفار، اثر تربیتی، نهج البلاغه

مقدمه

استغفار با تکامل انسان رابطه نزدیک دارد به طوری که اگر استغفار نباشد انگیزه تکامل از بین می رود چرا که انسان تصور می کند راه نجاتی برای او نیست .

خدای متعال با لطف و رحمت بیکران خویش خطاکاران را به حال خود رها نکرده و راه بازگشت به سوی خویش را در اختیار تمام کسانی که از او دور شده اند قرار داده است از زمان خلقت انسان توبه و استغفار وجود داشته است حضرت آدم بعد از خطای خویش استغفار کرد و به سوی خدا باز گشت و از رحمت الهی بهره مند شد دیگر پیامبران نیز گاهی از خداوند طلب بخشش برای خود و دیگران داشته اند .

استغفار به معنای طلب آمرزش است و از چنان اهمیتی برخوردار است که امیرالمومنین علی (علیه السلام) در خطبه ۳۱۴ و ۳۱۳ . نهج البلاغه توبه و استغفار را قرار گرفتن انسان در جاده حق و راه راست دانسته اند. امام علی (علیه السلام) مردم را به توبه و استغفار تشویق نموده و راه و روش صحیح استغفار به آنها می آموزد و ایشان در حکمت ۴۱۷ نهج البلاغه به شخصی که در حضور امام علی (علیه السلام) بدون توجه گفت (استغفر الله) فرمود: ((مادرت بر تو بگرید می دانی معنای استغفار چیست؟ استغفار درجه والامقامان است و دارای شش معناست؛

اول: پشیمانی بر گذشته دوم: عزم بر ترک گناه سوم: ادا کردن حقوق مردم چهارم: قضا کردن هر واجبی که فوت شده پنجم: آرامش هر گوشتی که از حرام روییده تا استخوان چسبیده و گوشت تازه بروید ششم: زحمت طاعت و عبادت به بدن چشاندن به ازای آنچه از شیرینی معصیت کشیده چون کسی این شش امر را به جا آورد و بگوید (استغفر الله)

حال این سوال مطرح است که استغفار چه اثرات تربیتی می تواند به انسان داشته باشد آثاری به عنوان مقاله ما مرتبط است که بیشتر به موضوع توبه و استغفار از منظر نهج البلاغه پرداخته اند و کمتر آثار استغفار را بررسی کرده اند از جمله مقاله توبه و استغفار از منظر نهج البلاغه به قلم فهیمه غلامی نژاد و مقاله بررسی پدیدار اخلاقی توبه و استغفار در نهج البلاغه و چهل حدیث امام خمینی (رحمه الله علیه) با رویکرد بینا متنی نوشته فاطمه اعلایی رحمانی و فهیمه غلامی نژاد که آثار توبه و استغفار را در چهل حدیث امام خمینی (رحمه الله علیه) بررسی کرده اند مقاله حاضر آثار تربیتی استغفار را از منظر نهج البلاغه بررسی می کند.

معنای استغفار

مفهوم استغفار در لغت مصدر باب استفعال از ماده غفر یغفروا است. اصل غفر پوشاندن است یعنی پوشاندن آنچه که او را از آلودگی حفظ می کند و غفران و مغفرت از سوی خدا یعنی حفظ کردن بنده از این که به او عذاب برسد اما استغفار در اصطلاح با معنای لغوی آن تفاوت چندانی ندارد و شیخ طوسی معنای آن را چنین می فرماید استغفار طلب مغفرت است و مغفرت پوشاندن گناه به نحوی که موجب ثواب شود^۱ مرحوم طبرسی نیز موافق با شیخ طوسی است و غفور و غافر را به معنای بخشنده و پوشاننده گناه می داند^۲

اهمیت استغفار

^۱ فراهیدی، خلیل ابن احمد، العین، جلد ۲، ص ۴۰۷

^۲ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات غریب القرآن، چاپ اول، ص ۶۰۹

^۳ طوسی، محمد بن حسن ((البيان فی تفسیر القرآن))، ج ۲، ص ۱۶۹

^۴ طبرسی، فضل بن حسن ((مجمع البیان فی تفسیر القرآن))، ج ۲، ص ۵۲۷

استغفار و طلب آمرزش در عاقبت و سرنوشت اشخاص اهمیت دارد زیرا استغفار دواي درد گناه است، با آن گناهان را می‌ریزند همان گونه که حرکت درخت برگها را می‌ریزد. استغفار دعا به محضر پروردگار است و اجابت پروردگار در آمرزش استغفار کننده تفضلی از جانب اوست.

استغفار موجب می‌شود که مشکلات زندگی انسان و جوامع باز شود اگر یک جامعه ای به گناهان خودشان توجه کنند غافل نشوند از گناهان و خطاهایی که انجام می‌دهند و در صد بر بیایند که این گناهان را جبران کنند و از خدای متعال طلب مغفرت کنند برکات الهی بر این جامعه سرازیر خواهد شد که در آیات متعددی آورده شده مثلاً در سوره ی هود در آیات دو و سه، در سوره ی نوح در آیات متعدد دیگر آمده است (وَ أَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا) استغفار کنید به خدا برگردید تا خدا از زندگی شما بهره مطلوب و نیک را به شما ببخشد.

وقتی گفته می‌شود که ذکر استغفار را همیشه بگویید معنایش چیست؟ معنایش این است که ما دائماً در معرض لغزش و گناهیم اگر گناهی نباشد، استغفار چرا؟ وقتی می‌گویند هر روزی فلان تعداد از خداوند طلب مغفرت کنید معنایش این است که شما هر روز این تعداد یا بیشتر در معرض گناه هستید حقیقتش نیز همین است ما در معرض گناهان هستیم.

در دین اسلام استغفار به صورت یکی از مهمترین عبادات و دعاها مطرح شده است و برانجام بسیار آن فراوان توصیه شده است و شاخص ترین تعبیر از آن با جمله (استغفرالله) آورده شده است.^۶

چندان که بیشتر دعا‌هایی که از معصومین (علیهم السلام) به یادگار مانده با عبارت به الفاظ گوناگون است که متضمن استغفار است پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به استغفار سفارش کرده‌اند و عموم مردم را بدان فرمان داده‌اند.

امیرالمومنین (علیه السلام) در خطبه ۱۹۳ ضرورت استغفار را بر همگان روشن می‌سازد زیرا از یک سو انسان‌های عادی بر اثر غفلت، نادانی و سرکشی غرایز حیوانی و هوای نفس، همواره در معرض گناه هستند، از این رو نیاز به استغفار و ضرورت آن، جهت پالایش و تصفیه روحشان امری بدیهی می‌نماید. از سوی دیگر هیچ کس نمی‌تواند حقوق الهی را آن گونه که شایسته مقام ربوبی است، به جای آورد، بلکه به اندازه معرفت و شناخت خویش به این مهم می‌پردازد، بر این اساس حتی پارسایان حقیقی نیز از کارها و عبادت‌های خود شرم داشته خویش را در پیشگاه خداوند متهم، بلکه مقصر می‌دانند و ضرورت استغفار را درک می‌کنند.^۲

آثار فردی و اجتماعی استغفار

^۱ خامنه ای، سید علی (پنج گفتار در باب استغفار، تئبه در ماه مبارک رمضان) سال ۱۳۹۴

^۲ نهج البلاغه، تفسیر دشتی، خطبه ۱۹۳

۱- افزایش رزق و روزی

روزی هر انسانی به ید قدرت خداوند است و مقدار و اندازه آن را معین می کند هرچند که بخشی از آن به کوشش فرد و اراده او نیز به عنوان یک وسیله بستگی دارد اما با وجود تمام این شرایط اعمال و رفتار و کردار بندگان در گشایش یا بسته شدن درهای روزی موثر هستند.

گناهان خطاها و سهل انگاری انسان در اطاعت از دستورات الهی درهای روزی را مسدود میکند و استغفار و توبه این درها را باز می کند و استغفار نقش مهمی در نزول و افزایش نعمات مادی و دنیوی دارد. استغفار درهای خزاین الهی را به روی بندگان می گشاید جامعه را از فقر و بیچارگی می رهاند و به سعادت و رفاه مادی می رساند.^۱

استغفار و بازگشت به سوی خدا در زندگی دنیوی انسان تاثیر دارد و باعث نزول برکات مادی می شود. به سبب استغفار است که خدای متعال انسان را به آرزوهای انسانی که همان تنعم به نعمت های دنیا از قبیل وسعت ، امنیت ، رفاه ، عزت و شرافت است هدایت می کند.^۲

در آیات بسیاری از قرآن کریم به آثار استغفار اشاره شده است از جمله آیه ۱۰ تا ۱۲ سوره نوح که باران و برخی نعمات مادی چون بهره مندی از اموال و فرزندان از آثار استغفار شمرده شده است: (فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً يُرْسِلَ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً وَ يُمِدِّدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَ بَنِينَ وَ يُجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَ يُجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً) از پروردگارتان آمرزش بخواهید که او همواره آمرزنده است. بر شما از آسمان باران پی درپی فرستاده و شما را به اموال و پسران، یاری کند و برایتان باغ ها قرار دهد و نهرها برای شما پدید آورد.^۳ امیرالمومنین علی (علیه السلام) در نهج البلاغه می فرماید: (و قد جعل الله سبحانه الاستغفار سبباً لدرور الرزق و رحمه الخلق) خداوند سبحان استغفار را سبب فزونی روزی و رحمت برآفریدگان قرار داده است.^۴

لذا در مسائل تربیتی تشویق های مالی و مادی بی تأثیر نیستند و شاید این شبهه به وجود آید که استغفار امری درونی و معنوی است که با نزول نعمات مادی چه ارتباطی می تواند داشته باشد؟ پاسخ این است که مجازات بسیاری از گناهان محرومیت های در این جهان است و هنگامی که انسان آمرزش می خواهد و از گناهان توبه می کند و راه پاک و تقوا را پیش می گیرد خداوند این مجازات را از او برطرف می کند.^۵

۲- امیدواری و عدم یاس

از مهمترین دلایلی که خداوند راه توبه و استغفار را باز گذاشته است ناامید نشدن بندگان است از گذشته خویش پشیمان هستند. پروردگار متعال می فرماید: (بگو: ای بندگان

^۱ یوسفی، دانشنامه امام علی (ع) ، ج ۷ ص ۵۷

^۲ طباطبایی، محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان ، ج ۱۰ ، ص ۲۱۰

^۳ سوره نوح ، آیه ۱۰-۱۲

^۴ نهج البلاغه، خطبه ۱۴۳

^۵ مکارم شیرازی، ناصر، پیام امیر المومنین ، ص ۴۴۴

من که بر خویشتن زیاده روی روا داشته‌اید از رحمت خدا ناامید نشوید) در حقیقت خدا همه گناهان را می‌آمرزد!

می‌توان گفت یکی از مهمترین آثار تربیتی که استغفار و توبه دارد این است که شخص گنهکار را نسبت به ترک گناه و اصلاح نفس و در پیش گرفتن خیر و سعادت و آینده بهتر و برتر امیدوار می‌نماید. چه این که اگر چنین امیدی در وی زنده نگردد، ممکن است برای اصلاح خود قدم بر ندارد و بیشتر به سوی شقاوت و فساد سوق داده شود.

ناامیدی از آینده، گذشته از آثار سوء فردی، اثرات مخرب و ویرانگر غیر تربیتی نیز به دنبال دارد لذا در منابع دینی ما که برای تربیت انسان آمده این نگرانی را برطرف نموده و با تلاش زیاد انسان را به آینده امیدوار می‌کند. امیرالمومنین (علیه السلام) در نامه سراسر تربیتی خود به امام حسن (علیه السلام) او را به توبه سخت به آینده خوب و روشن امیدوار می‌کنند و می‌فرمایند: بدان خدایی که گنج‌های آسمان و زمین در دست او به تو اجازه دعا و درخواست داده و در صورت ارتکاب گناه در توبه را مسدود نکرده است در کيفر تو شتاب نداشته و در توبه و بازگشت بر تو نگرفته در آنجا که رسوایی سزاوار توست رسوا نساخته و برای بازگشت به خویش شرایط سنگین مطرح نکرده است در گناهان تو را به محاکمه نکشیده و از رحمت خویش ناامیدت نکرده است! این جملات سراسر امید و خوشبینی است حضرت در جمله دیگر درباره نقش امید دهی استغفار فرموده: «عجبت لمن يقنط و منه الاستغفار» در عجبم از کسی که می‌تواند استغفار کند با این حال ناامید است! ۱

۳- امان از عذاب

در قرآن و نهج البلاغه استغفار به عنوان رفع عذاب معرفی شده است. ولی خدا تا زمانی که تو در میان آنها هستی آنان را از عذاب نخواهم کرد و نیز تا مادامیکه از نافرمانی خدا پشیمان شوند بدرگاه خدا توبه و استغفار کنند باز آنها را عذاب نکند! در این آیه پیامبر و استغفار دو عامل امنیت مردم از عذاب الهی هستند این دو عذاب را بر می‌دارند، وجود پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) برکت و رحمت می‌آورد هر چند که حضرت در خواب باشند! حضرت علی (علیه السلام) در نهج البلاغه در مورد این آیه می‌فرمایند: «کان فی الارض امانان من عذاب الله و قد رفع و اما الامان الباقي فالاستغفار» دو چیز در زمین مایه امان از عذاب خدا بود: یکی از آن دو برداشته شده پس دیگری را در یابید و بدان چنگ زنید اما امانی که برداشته شده رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بود و امان باقیمانده استغفار کردن است. ۲

¹ زمر، آیه 53

² نهج البلاغه، نامه 31

³ نهج البلاغه، حکمت 87

⁴ انفال، آیه 33

⁵ جواد آملی، عبدالله، تسنیم قرآن کریم، ج 19، ص 303

⁶ نهج البلاغه، حکمت 88

خود آمرزش بخواهید، سپس به درگاه او توبه کنید که پروردگار من مهربان و دست دار (بندگان) است سفارش به طلب مغفرت از خدای تعالی و ایمان به او و به رسول به این دلیل است که خدای تعالی دارای رحمت و مودت است و به استغفار کنندگان رحم نمی‌کند و دوست دارد¹. حضرت صالح (علیه السلام)، از قوم خویش می‌خواهد به جای انتظار عذاب به توبه و استغفار متوسل شوند شاید رحم و رحمت الهی شامل حال آنان شود. «قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْ لَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ»² چرا از خداوند آمرزش نمی‌خواهید باشد که مورد رحمت قرارگیرد قوم حضرت صالح (علیه السلام) تمام فکر خود را روی فرا رسیدن عذاب الهی متمرکز کرده بودند حضرت به آن‌ها می‌فرمود: اگر عذاب الهی شما را فرا گیرد به حیاتتان خاتمه می‌دهد و مجالی برای ایمان باقی نخواهد ماند بیائید صدق گفتار مرا در برکات و رحمت الهی که در سایه ایمان به شما نوید می‌دهد بیازمائید. چرا از پیشگاه خدا تقاضای آمرزش گناهان خویش نمی‌کنید تا مشمول رحمت او واقع شوید³. همچنین اهل کتابی که دچار خطا شده اند اگر توبه کنند و استغفار نمایند از غفران و رحمت الهی بی‌نصیب نخواهند بود استغفار و توبه از مراحل سیر به سوی رحمت الهی هستند. اگر انسان با استغفار و توبه توانست خود را از آثار ظلمانی معاصی و آلودگیها تطهیر و تهذیب کند زمینه برای سیر به سوی رحمت و لطف الهی آماده شده است؟ گناه حجابی میان انسان و رحمت الهی است و همین که آن حجاب برطرف شد، انسان مشمول رحمت الهی می‌شود امام سجاد (علیه السلام) می‌فرماید: محبوب‌ترین بندگان تو نزد کسی است که بر تو سرکشی نماید و از اصرار بر گناه دوری گزیند و همواره آمرزش خواهد

۵- بازیابی شخصیت

انسانی که مرتکب جرمی شده است و گناهی انجام داده است چه بخواهد و یا نخواهد احساس سرشکستگی و کوچکی می‌کند. اگر متولیان تربیت او را ملامت و تحقیر کنند این احساس بیشتر می‌شود و اگر ملامت‌ها ادامه یابد، ممکن است به آنجا برسد که کاملاً احساس کند که شخصیت خود را از دست داده است و در این صورت است که به شدت وجود او برای خانواده و جامعه خطرناک خواهد شد، و ممکن است دست به هر خیانت و فساد بزند، چون او احساس می‌کند همه چیز را از دست داده است، منابع دینی مخصوصاً نهج البلاغه در روش تربیتی خود تلاش می‌کند که با توجه و اظهار ندامت (آن هم ندامتی که در قلب اوست و هیچ لزومی ندارد که در نزد دیگران اظهار شود، بلکه حق اظهار ندارد) شخصیت گناهکار را باز یابد و او را به حالت اول بلکه بالاتر از آن حالت برگرداند. و علی (علیه

¹ طباطبایی، ج 10، ص 559

² نمل، (46)

³ مکارم شیرازی و همکاران، 1374، ج 15، ص 489

⁴ مصطفوی، ج 11، ص 220 قرآنی، 1383، ج 2، ص 320

⁵ قرآنی، محسن، ج 2، ص 320

⁶ صفیه سجادیه، ص 98، دعای 12

السلام) نیز در جملاتی که از نامه ۳۱ نقل شده فرمود که خداوند توبه کار را نه تنها ملامت نمی کند بلکه برای بازیابی شخصیت او « جعل نزوعک عن الذنب حسنه » بازگشت تو را از گناهان حسنه و نیکی شمرده است.

۶- پندگرفتن

آثار دیگر تربیتی استغفار را پند گرفتن می توان نام برد که در نهج البلاغه نیز چنین آمده : آگاه باشید زمینی که شما را به روی خود نگاه می دارد و آسمانیکه که شما را در سایه اش قرار می دهد ، فرمانبردار پروردگار شما هستند پیرو خواهش و آرزوی شما نیستند تا هر زمان بخواهید زمین بروید یا آسمان ببارد و برکت و سود خود را به شما نمی بخشد از زمین نمی روید و آسمان نمی بارد بجهت دلسوزی برای شما ، نه به سبب تقرب جستن به شما ، و نه بعلت اینکه امیدوار به خیر و نیکویی سودی از شما باشند بلکه از جانب پروردگار مامورند که سود ها به شما برسانند و اطاعت امر کرده برای انجام مصالح شما قیام نموده اند پس نباریدن آسمان و نروئیدن زمین در موقع مقتضی به سبب بدکرداری بنده و گناه است که مانع مستعد بودن برای قبول رحمت و افاضه جود و بخشش حق تعالی می باشد لذا خداوند بندگان خود را به کارهای نا شایسته مشغولند به کم شدن میوه ها و بازداشتن برکات و بستن در خزینهای نیکوئیا، می آزماید تا توبه کننده متنبه گشته و بازگشت نماید و گناه را از خود رانده و ترک کند (دیگر مرتکب گناه نشود) و پندگیرنده پند پذیرد و خداوند استغفار (آمرزش خواستن) را سبب فراوانی روزی و رسیدن رحمت و مهربانی قرار داده است.

۷- پاکی قلب و روح

ترتیب صحیح و کامل در سلامتی و پاکی روان انسان ریشه دارد، و هیچ سلامتی و پاکی به سلامتی و پاکی قلب و روح نمی رسد، چرا که علی (علیه السلام) فرمود: در قلبهای پاک بندگان و استغفار یکی از مهمترین اثرش این است که قلب و روح انسان را پاک و پاکیزه می کند، چنانکه علی (علیه السلام) فرمود: توبه دلها را پاک و (پاکیزه) و گناهان را از بین میبرد و میشود. و قرآن هم به همین مطلب اشاره دارد آنجا که می فرماید « خدا توبه کاران و پاکیزگان را دوست میدارد »

۸- رفع عجب و غرور

کسی که خود را در مقابل معبود کوچک ببیند از گردنکشی و طغیان خویش پوزش می طلبد. در مراسم حج به حاجیان دستور به استغفار داده شده است: «تُمْ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ بَرَّاسٌ لِّمَا هُمْ بِنَاصِرٍ» پس از همان جا که مردم روان می شوند شما نیز روانه شوید و از خداوند آمرزش خواهید خداوند سبحان پس از دستور

¹ منتخب میزان الحکمه، ص 430، روایت 5327

² منتخب میزان الحکمه، ص 89، روایت 975

³ سوره شوری، آیه 25

⁴ بقره، 199

رفتن از مشعر الحرام به منا، زائران را به استغفار فراخواند. این عمل عبادی مصداق بارز ذکر خداست. سر فرمان به استغفار بعد از وقوع در عرفات و مشعر و بازگشت از آن دو رفع عجب و غرور از حاجیان و عابدان در حج است. البته برخی آن را استغفار از تغییر مناسک دانستند. همانند زمان جاهلیت یا افکار و خیالات جاهلی که مخالف فو و مساوات و برابری در حج است امام علی (علیه السلام) بارها از اوج و تکبر سخن بر میان آورده است و با عبارات مختلف مردم را از این صفت پلید پرهیز داده و در بخشی از آن آمده آگاه باشید زنهرا! زنهرا! از پیروی بزرگنتان آنان که بر اصل و نسب خود مینا زند و خود را بالاتر از آنچه هستند می‌پندارند مردم از آنچه که بر ملت‌های متکبر گذشته از کیفرها و عقوبت‌ها و سخت‌گیری‌ها، ذلت و خواری فرود آمده عبرت گیرید و از قبرها و خاکی که بر آن چهره نهادند و زمینهایی که در آن پهلو افتادند پند گیرید و آثار و زشتی که غرور در دل‌ها می‌گذرد به خدا پناه ببرید همانگونه که از حوادث سخت به او پناه می‌برید¹

نتیجه گیری

با توجه به مطالبی که در طول این مقاله ملاحظه شد مترقی ترین و عالی ترین فرایند که در زندگی یک انسان می‌تواند رخ دهد پس از اسلام آوردن و اقرار به این دین مبین، استغفار از گناهان است. زیرا آفت ایمان و بندگی خداوند گناه است، گناه کاری می‌کند که انسان از مسیر الهی جدا شده و توجه اش به خداوند کم شود تا جایی که زنگار گناه روزنه ایمان را از دل او محو کرده و او را در منجلاب فساد غرق می‌نماید، تنها راه چاره و فرار از گناه و بند شیطان استغفار به درگاه خدا و بازگشت از اعمال ناپسند و ناشایست است. در این مقاله سعی شد تا درباره مفهوم استغفار از دیدگاه امام علی (علیه السلام) در نهج البلاغه و آثار تربیتی از قبیل افزایش رزق

¹ جواد آملی، عبدالله، تسنیم تفسیر قرآن کریم، ج 10، ص 155-156

² نهج البلاغه، خطبه 192

و روزی ، رحمت الهی ، ناامید نشدن و امان از عذاب که به عنوان آثار تربیتی استغفار معرفی شده در مجموعه این بیانات این نکته قابل توجه است که خداوند هر چند انسان را مختار آفریده اما او را رها نمی کند و به هر دلیلی تمایل دارد انسان به سوی او حرکت کند و به او نزدیک باشد بهترین راه نزدیکی به خداوند استغفار است .

امام علی (علیه السلام) استغفار را عامل امنیتی بعد از وجود پیامبر(ص) معرفی می کند و ما را به تمسک به استغفار دعوت می کند. خداوند لطف و رحمت واسعه خویش را به انسان گسترده است و امیرالمومنین علی (علیه السلام) در نهج البلاغه به گونه ای به آن اشاره می کند که انسان را به سوی خداوند می کشاند.

منابع:

*قرآن

۱. خامنه ای، سیدعلی، پنج گفتار در باب استغفار و توبه، موسسه فرهنگی هنری ایمان و جهاد، تهران، ۱۳۹۳
۲. جوادی آملی، عبدالله، تسنیم تفسیر قرآن کریم، چاپ سوم، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۵
۳. طباطبایی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، مترجم سید محمد باقر موسوی همدانی، چاپ پنجم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه، قم، ۱۳۷۴
۴. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، چاپ اول، دارالکتاب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۴

عربی

۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات فی غریب القرآن، چاپ اول، دمشق بیروت، دارالعلم الدارشمیه
۲. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، انتشارات ناصر خسرو، تهران، ۱۳۶۰
۳. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، تحقیق احمد قصیر عاملی، دارالاحیاء التراث العربی، تهران، ۱۳۸۲
۴. عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، تحقیق هاشم رسولی محلاتی، چاپ چهارم، انتشارات اسماعیلیان، ۱۴۱۵
۵. فراهیدی، خلیل ابن احمد، العین، چاپ دوم، انتشارات هجرت، قم، ۱۴۱۰
۶. فیض کاشانی، ملاحسن (۱۳۷۶)، المحجّه البیضاء فی تهذیب الاحیاء، قم، دفتر انتشارات اسلامی

مقالات

- رشاد، علی اکبر، دانشنامه امام علی (علیه السلام)، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۲